

Aan: bestuurders van de regionale overheden in West-Brabant

Breda, 27 maart 2020

Betreft: Reactiebrief Consultatie Contourennotitie RES West-Brabant

Geachte Colleges van B&W, besturen van Waterschappen, Gedeputeerde Staten en gemeenteraden,

Namens de Stuurgroep RES West-Brabant wil ik jullie bedanken voor de inzet om in een relatief korte periode met een reactie op de contourennotitie RES te komen. Op deze manier komen we samen tot een gedragen Concept-RES. Deze reactiebrief geeft een overzicht hoe de Stuurgroep RES West-Brabant (op 13 maart) is omgegaan met reacties uit de Consultatieronde. En daarmee ook welke reacties tot wijziging hebben geleid.

Van alle overheden is een reactie op de contourennotitie ontvangen, waarbij sommige overheden hebben aangegeven geen nadere opmerkingen te hebben. Naast de regionale overheden hebben ook tien stakeholders gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een reactie te geven op de contourennotitie. Van de gemeenten Bergen op Zoom en Breda is nog geen officiële reactie ontvangen, maar alleen een conceptreactie. Dit omdat de behandeling van de reactie is uitgesteld door het Coronavirus.

Alle betrokken overheden zijn op hoofdlijnen akkoord met de contourennotitie. Over het algemeen bevatten alle reacties aandachtspunten, zorgen, (bestuurlijke) vragen en zeker ook positieve geluiden over de keuzen die gemaakt zijn in de contourennotitie. De reacties op de opmerkingen zijn gegroepeerd per hoofdstuk en niet per indiener. Op deze manier is duidelijk waar er overlap zit in reacties en is er een integraal antwoord gegeven. Diverse reacties hebben tot aanpassingen geleid, zoals naar voren komt in de Concept-RES. Daarnaast wordt een aantal aandachtspunten meegenomen in de uitwerking naar de definitieve RES. Andere punten zijn in het achtergrondrapport nader beschreven. Tenslotte zijn er ook punten ingebracht die niet tot een aanpassing hebben geleid. Dit is in deze reactiebrief gemotiveerd. Op deze manier zijn de meeste en belangrijkste punten verwerkt. Een aantal reacties leent zich meer voor een reactie door het eigen college van B&W. Deze zijn daarom niet centraal verwerkt. Alle ingediende reacties zijn als digitale bijlage bijgevoegd.

Deze reactiebrief wordt samen met de Concept-RES en het achtergrondrapport ter besluitvorming aangeboden. Daarnaast krijgen ook de stakeholders een reactiebrief met daarbij de concept-RES en het achtergrondrapport. De concept-RES wordt tevens gepubliceerd op www.energieregiowb.nl

Hoofdstuk 2, De West Brabantse aanpak

1. Aanpassing leidende principes en afwegingskader

Er zijn reacties vanuit gemeenten en stakeholders over het afwegingskader en de leidende principes (o.a. Oosterhout, Zundert, Roosendaal, ZLTO, Baarle-Nassau, Alphen-Chaam, Energiek Moerdijk en de BMF). Soms worden punten benadrukt die al in het afwegingskader zijn verwoord, soms worden verduidelijkingen voorgesteld. Het gaat vooral om begrippen als betaalbaarheid, bewonersparticipatie en zorgvuldig ruimtegebruik, bewustwording, gedragsverandering, transparantie en begrijpelijkheid.

Reactie: beperkte aanpassing in concept RES en verduidelijking in het achtergrondrapport

Het heeft de voorkeur om de leidende principes beperkt in aantal en omvang te houden. De tekst in de concept RES is beperkt aangepast: termen als haalbaar en betaalbaar zijn toegevoegd.

Verduidelijking van de principes en het afwegingskader is voorzien in het achtergrondrapport. Voor zon en wind wordt het zorgvuldig ruimtegebruik verder uitgewerkt in het landschappelijke onderzoek, die in de RES 1.0 een plek krijgt.

Hoofdstuk 3, Duurzame elektriciteit

2. Voorbehoud van te ontwikkelen locaties windenergie

De gemeenten Bergen op Zoom, Steenbergen en Oosterhout geven aan dat bepaalde windlocaties nog niet zo zeker zijn en vragen om vermelding van een voorbehoud. Pure Energy stelt dat het nodig is om met een grotere overprogrammering te werken. Gemeente Steenbergen wil graag een nadere verduidelijking van hun standpunt ten opzichte van het windpark aan de Karolinadijk toegevoegd zijn in de concept RES (zowel tekstueel als op de kaart).

Reactie: beperkte aanpassing voor lopende procedures in concept RES

Op pagina 11 van de contourennotitie is al vermeld dat gelet op onzekerheden van diverse projecten gewerkt wordt met een overprogrammering. Dat betreft dan ook de genoemde projecten. Een grotere overprogrammering wordt voornamelijk niet nodig geacht, mede gelet op ambities om wellicht nog meer initiatieven toe te gaan voegen bij een actualisatie van de RES. Die initiatieven zijn nu te pril om op voorhand als zoekgebied op te nemen.

De gevraagde verduidelijking van Steenbergen wordt als aanvulling op de reeds opgenomen voetnoot verwerkt, waarbij op de kaart een verwijzing naar de voetnoot wordt gemaakt. Zodra de uitspraken van de Raad van State bekend zijn, zal de kaart conform uitspraak worden aangepast.

3. Ruimtelijke inpassing

De gemeenten Zundert, Bergen op Zoom en de BMF vragen aandacht voor de ruimtelijke inpassing van zon en wind. Gemeente Zundert stelt dat meer ingezet moet worden op multifunctioneel ruimtegebruik, waarbij rekening wordt gehouden met de landelijke kwaliteiten van de regio. BMF pleit voor het aanwijzen van ongerepte natuurpanorama's voor unieke landschappen en vergezichten in West-Brabant en acht de zuidelijke zoekgebieden voor wind vanuit dat oogpunt onacceptabel. Verder mist de BMF de koppelkansen om in West-Brabant 2500 ha nieuw bos te ontwikkelen buiten het Natuur Netwerk Brabant.

Reactie: koppelkansen in achtergrondrapport en uitwerking landschap in definitieve RES

Vanuit de vier gemeenteraden is er over de zuidelijke zoekgebieden niet negatief gereageerd. Deze blijven dus nog in beeld. De ruimtelijke inpassing wordt nader uitgewerkt in een landschappelijk onderzoek voor de definitieve RES, waarbij ook aandacht is voor de ongerepte panorama's. De twee ruime zoekgebieden in het zuiden zijn bedoeld als koppelkansen met nieuw bos en omvorming van bestaand bos. Deze en andere koppelkansen worden in het achtergrondrapport nader toegelicht.

4. Zon op daken

Gemeenten Roosendaal, Breda en de ZLTO hebben behoefte aan duidelijke randvoorwaarden voor zon op dak. Hierbij gaat het niet alleen om goede financiële voorwaarden voor zon-op-dak projecten en middelen om ondersteuning te bieden aan ondernemers (ZLTO). Maar ook de mogelijkheid om zon-op-dak af te dwingen (Roosendaal en Breda).

Reactie: verplichting zon op nieuwe daken in concept RES, uitwerking in uitvoeringsstrategie

Met de werkafspraken tussen de regio West-Brabant en de provincie Noord-Brabant is eind 2019 het volgende besloten: *'in onze uitgifteregels nemen we op dat gebouwen en constructies geschikt moeten zijn voor energievoorziening op het dak en ook zo benut dienen te worden, eventueel door derden'*. Deze afspraak zal in de concept RES worden overgenomen en geconcretiseerd in de uitvoeringsstrategie samen met de stimuleringsmaatregelen voor bestaande daken.

5. Kleinschalige opwek

Gemeenten Zundert en Baarle-Nassau en ZLTO stellen vragen over de kleinschalige opwek. Voor de gemeenten is het areaal aan daken, waarmee gerekend is onduidelijk. De ZLTO vraagt om ook kleinschalige windmolens (<15 kWh) mogelijk te maken met eenduidig vergunningenbeleid.

Reactie: kleinschalig dakoppervlak in concept RES aangepast

Ongeveer 25% van het dakoppervlak in de gebouwde omgeving wordt geschikt geacht voor zonnepanelen. De ambitie van 0,5 TWh kleinschalige opwek in 2030 betreft de helft van het geschikte dakoppervlak. Het gaat dan om zowel daken van woningen als daken van andere gebouwen (alle daken met een oppervlak kleiner dan 285 m²). De tekst uit de contourennotitie over het aantal woningen was foutief en is gewijzigd in de concept RES.

Het al dan niet toelaten van kleinschalige windmolens is nog onvoldoende besproken, om tot een goed oordeel hierover te komen. Op dit moment hebben we onvoldoende zicht op het aantal kleine windmolens waar het om kan gaan en op de lokale inpasbaarheid in het landschap en op het elektriciteitsnet. Over de hoeveelheid windmolens is nog niet gesproken. Het verzoek van de ZLTO zal in de landschappelijke verdieping worden meegenomen ter overweging.

6. Onderbouwing elektriciteitsopgave

Vanuit gemeente Oosterhout, de ZLTO en de BMF zijn er vragen gesteld over de onderbouwing van de opgave voor elektriciteit, met het oog op de toenemende vraag naar elektriciteit. Energiek Moerdijk vraagt om een voorbehoud op meer zon en wind projecten: beperken tot de pijplijnprojecten en vol inzetten op isoleren en besparen.

Reactie: geen aanpassingen, toelichting in achtergrondrapport

De opgave voor grootschalige opwek staat los van de totale vraag en aanbod. Het betreft een politieke afweging over wat wenselijk en haalbaar wordt geacht in deze regio. Het beperken van de zon en windprojecten op land tot de huidige pijplijnprojecten is al beperkt ingeschat in relatie tot de nationale opgave. De elektriciteitsvraag in de regio zal, mede gelet op het verbruik in de industrie, groter zijn dan wat er in de regio wordt opgewekt. Dat is niet erg, omdat tevens windenergie op zee wordt opgewekt. Inzicht in vraag en aanbod is wel relevant voor de maatschappelijke kosten: om vraag en aanbod dicht bij elkaar te brengen. Niet alle ontwikkelingen zijn even goed bekend. In het achtergrondrapport wordt omschreven wat wel en niet is meegerekend.

7. Principes voor zon op veld

Gemeenten Oosterhout, Zundert, Altena, Waterschap Brabantse Delta, ZLTO en de BMF hebben vragen over zon op veld. Zij zien graag een uitbreiding van de principes voor zon op veld. Gemeente Oosterhout vraagt aandacht voor biodiversiteit, Waterschap Brabantse Delta voor behoud van bodemkwaliteit en de BMF ziet graag een zonneladder en windladder, en criteria voor landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit bij zonprojecten. De ZLTO verwacht dat eisen over biodiversiteit en natuurwaarden extra ruimtebeslag vraagt. Gemeente Zundert zegt geen voorstander te zijn van zon op veld, maar ziet een koppelkans in de (aankomende) saneringen in het buitengebied. Een mogelijk gebruik van gronden als zonneveld zou een financieel voordeel voor de landeigenaar op kunnen leveren. Gemeente Etten-Leur wil geen landbouwgrond gebruiken voor het realiseren van zonnepanelen (zonneparken).

Reactie: bodemkwaliteit in concept RES, criteria verduidelijken in definitieve RES

Voorgesteld wordt om aandacht voor bodemkwaliteit en biodiversiteit toe te voegen als een van de inrichtingsprincipes voor zonnenvelden. Dit hoeft overigens geen extra ruimtebeslag te vragen als de panelen in noord-zuid richting staan (CLM-rapport 970, september 2018).

De landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit is bij zonneparken van belang. Om eenduidigheid van principes te waarborgen en recht te doen aan de verschillen in landschapstypes, wordt er de komende maanden nog een landschappelijk onderzoek uitgevoerd voor de RES. Daarbij wordt tevens gekeken naar koppelingen met vrijkomende agrarische bebouwing.

8. Impact van netwerkaanpassingen

De gemeenten Moerdijk, Zundert en Drimmelen uiten hun zorgen over de beperkte netwerkcapaciteit in de regio. Zij vragen extra aandacht voor de uitbreidingsinvesteringen die nodig zijn om de opgave te halen, ook in relatie tot het elektriciteitsverbruik in de toekomst. Ook Glastuinbouwcollectief Made spreekt haar zorgen uit over de netwerkcapaciteit, omdat glastuinbouw steeds meer draait op elektriciteit. De BMF vraagt aandacht voor de verstoring en vernietiging van natuurgebieden bij de aanleg van nieuwe energie-infrastructuur. De gemeente Drimmelen wil ook graag weten wat de impact is van de netinvesteringen op de energierekening van inwoners en bedrijven.

Reactie: beperkte aanpassing in concept RES

Deze zorgen worden erkend. Daarom blijft samenwerking in de programmering van energie-activiteiten in relatie tot de regionale netcapaciteit van groot belang. De uitvoering van de voorstellen en projecten in de RES zullen leiden tot diverse aanpassingen in de netinfrastructuur. Dat blijkt uit de eerste versie van de impactanalyse van Enexis (vermeld in paragraaf 3.4 van de contourennotitie). Deze aanpassingen zijn vooralsnog op tijd te realiseren, uitgaande van de huidige planning van de besluitvorming. De benodigde investeringen worden al opgenomen in de eerstvolgende investeringsraming van Enexis. De kosten voor de netaanpassingen worden voor een deel doorberekend aan de eindgebruikers. De totale impact van deze kosten is op dit moment nog niet te geven, maar het heeft de aandacht om deze in de komende periode nader in beeld te brengen.

De netimpactanalyse zal nog verder worden uitgebreid: de impact van de naastgelegen RES-regio's wordt nog in beeld gebracht en er wordt nog een analyse door TENNET uitgevoerd. In de periode tussen de concept RES en de definitieve RES zal met gegevens van de provincie en Enexis een eerste schetsmatige doorkijk worden gegeven van de elektrificatie in de industrie en mobiliteit. Dit beeld zal later richting RES 2.0 verder verfijnd worden. Voor de ontsluiting van de voorgenomen energieproductie in het zuidelijk deel is nog niet op voorhand zeker of dit daadwerkelijk vraagt om een bovengrondse hoogspanningsverbinding. Dit is in de concept RES genuanceerd. De nadere uitwerking van de kansen en mogelijkheden voor de zuidelijke zoekgebieden zullen in nauw overleg met betrokkenen en de netbeheerder worden vormgegeven.

9. Opslag van energie

Gemeente Moerdijk, Zundert en Roosendaal vragen extra aandacht voor de opslag van energie. Zij maken zich zorgen over de capaciteit van de infrastructuur en stellen dat innovatieve lokale opslag een positief effect kan hebben op de mogelijke knelpunten. Zij zien graag meer aandacht voor het ontwikkelen van innovatieve opslagmogelijkheden voor energie.

Reactie: aanpassing in concept RES

Opslag van energie wordt reeds benoemd in paragraaf 3.4 'Elektriciteitsnetwerk en -opslag'. In paragrafen over innovatie staat weinig vermeld over opslag. Daarom wordt dit in de innovatieparagraaf over elektriciteit en warmte toegevoegd.

Hoofdstuk 4, Duurzame warmte

10. Biomassa

Gemeenten Roosendaal en Zundert zien biomassa van buiten de regio op de lange termijn niet als een duurzame bron. Regionale en lokale biomassa zien zij echter wel als duurzame bron en ze vragen daarom deze productie te stimuleren, waar mogelijk in combinatie met duurzame bosbouw en

landschapsontwikkeling. Ook RWE stelt voor om de ambitie uit de contourennotitie verder te concretiseren in een concrete ambitie voor toepassing van regionale biomassa. Glastuinbouwcollectief Made wil graag blijvende aandacht vragen voor opties om warmte te produceren vanuit biomassa en om in het kader van een circulaire economie, eigen afvalstoffen te vergassen. De ZLTO en gemeente Zundert vragen om ook vergisting van zuiveringsslib en mestvergisting als potentiële warmtebron op te nemen.

Reactie: ambitie regionale biomassa aanpassen in concept RES

In paragraaf 4.6 over innovatie voor warmte zal tevens de ambitie worden benoemd om te komen tot een toename van benutting van regionale biomassa voor de circulaire economie en energietransitie, met als doel om lokaal geproduceerde biomassa effectief in te zetten en om minder biomassa te importeren. In tabel 7 staat de potentie van zowel natte als droge regionale biomassa benoemd. Vergisting van zuiveringsslib en van mest valt onder de natte biomassa.

11. Amercentrale en Amerwarmtenet

Vanuit RWE wordt gevraagd om consistent en accuraat zijn bij statements over Amercentrale (pagina 21 en 23): Er is een verbod op gebruik van kolen per 1 januari 2025, gebruik van biomassa is nadrukkelijk geen onderdeel van het verbod en de aangewezen vervanger van steenkool. Vanuit Ennatuurlijk is gevraagd om aanpassing van de tekst over MKBA en Amercentrale. Het wordt opgevat als een diskwalificatie van het warmtenet als alternatief.

Reactie: aanpassing concept RES

De opmerking over bruikbaarheid van biomassa gaat over de langere termijn richting 2050. Conform nationaal beleid wordt biomassa dan vooral ingezet als grondstof. De passage over uitbreiding van het Amernet is niet bedoeld als diskwalificatie van het warmtenet als alternatief. Uitbreiding wordt juist als één van de mogelijke oplossingsrichtingen gezien. Er zijn echter veel onzekerheden. De tekst is daarom aangepast. De zin over 'het risico op lock-ins' is wel relevant, maar heeft betrekking op alle mogelijke oplossingsrichtingen en niet specifiek het Amernet.

12. Restwarmte

Vanuit SUEZ en Duursaam Etten-Leur wordt gewezen op de potentie van enkele bronnen. In tabel 8 wordt alleen de huidige afname van SUEZ weergegeven en niet de totale potentie. Volgens Duursaam Etten-Leur is de warmte van het bedrijf Isover ook te benutten.

Reactie: beperkte aanpassing concept RES

In de contourennotitie RES geeft figuur 7 de totale technische potentie van diverse warmtebronnen. Restwarmte is daarin als 1 post opgenomen. De figuur 8 gaat alleen over gerealiseerde projecten. Dat zal in de titel verduidelijkt worden. De herkomst van de cijfers is in het achtergrondrapport uitgelegd. Er is nog geen validatieslag gemaakt op individuele bronnen. Ten behoeve van de MKBA zal gerekend worden met de concrete warmtepotentie van de grotere restwarmtebronnen in de regio.

13. Geothermie en ondergrond

Het glastuinbouwcollectief Made ziet geothermie als een belangrijke mogelijkheid om in de toekomst minder aardgas te gebruiken in de glastuinbouw. De BMF vraagt bij geothermie en funderingspalen voor windturbines aandacht voor de geologische structuren en breuken in de ondergrond.

Reactie: beperkte aanpassing concept RES

Geothermie is op diverse plekken in de contourennotitie benoemd als potentiële bron. Het onderwerp komt echter niet terug bij de uitvoeringsaspecten. Daarom is geothermie toegevoegd bij de paragraaf 4.6 over innovaties voor warmte.

Bij de uitvoeringsagenda (in de definitieve RES) zal ook aandacht gegeven worden aan een goed beheer van de ondergrond. Dit speelt overigens ook bij warmte en koude opslag in de ondiepe ondergrond.

14. Regionaal Warmtenet

Vanuit Attero en Duursaam Etten-Leur worden voorstellen gedaan om tot een regionaal warmtenet te komen met verbindingen tussen Moerdijk en de Amer en vanuit Moerdijk naar Etten-Leur.

Reactie: geen aanpassingen in concept RES, resultaat MKBA in definitieve RES

Inmiddels wordt de maatschappelijke kosten- en batenanalyse (MKBA) uitgevoerd, die in de contourennotitie RES is genoemd. Met de resultaten van die analyse wordt meer duidelijkheid verkregen over het maatschappelijk nut van een regionaal warmtenet versus lokale, gemeentelijke netten en individuele oplossingen. Daarmee kunnen in de definitieve RES beter onderbouwde keuzes worden gemaakt.

15. Warmtetransitie en gasinfrastructuur

De gemeenten Rucphen, Zundert, Alphen-Chaam, Baarle-Nassau stellen dat er nog veel onzekerheden zijn, waardoor men in 2021 nog niet tot goede transitievisies warmte kan komen. De BMF mist een ambitie op de warmtetransitie. Vanuit de gemeenten Zundert en Drimmelen worden vragen gesteld over de toekomst van het gasnet. Gemeente Woensdrecht ziet een toekomst voor groene waterstof en vraagt om dit ook als innovatie op te nemen en om teksten over behoud van het aardgasnet te verwijderen.

Reactie: geen aanpassingen, alleen waterstof vermeld als mogelijk innovatie

Vanwege onzekerheden over o.a. de beschikbaarheid van duurzame bronnen is in de RES West-Brabant -en overigens ook landelijk- inderdaad en bewust (nog) geen ambitie vastgelegd voor warmte in 2030, zoals wel voor elektriciteit het geval is (de 35 TWh). Er wordt landelijk ook geen concrete ambitie gevraagd voor de RES. Wel geeft de contourennotitie een indicatie van de omvang van de opgave voor verduurzaming van de warmte in de gebouwde omgeving in 2050, op basis van de huidige inzichten en is er een ambitie op besparing geformuleerd.

In de afgelopen periode zijn de belangrijkste warmtebronnen op een rij gezet, en is een eerste beeld ontwikkeld van gebieden waar een warmtenet eventueel tot de mogelijkheden behoort. De komende periode is verder onderzoek naar de beschikbaarheid en potentie van bronnen als geothermie en restwarmte (o.a. Industrierrein Moerdijk) voorzien. Zo is er in 2021 seismisch onderzoek door het landelijke SCAN-programma gepland om de potentie van geothermie in kaart te brengen. Gemeenten brengen de komende maanden beter in beeld welke lokale warmtebronnen en -vraag zij voorzien. Zij kunnen ook kleinschalige experimenten met bijvoorbeeld waterstof opnemen. Pilots voor waterstof worden ook in paragraaf 4.6 van de contourennotitie benoemd. Waterstof wordt als pilot techniek voor warmtebronnen toegevoegd in de samenvatting van de concept RES.

In de contourennotitie RES is in paragraaf 4.4 aangegeven dat het gasnet de komende periode nog zeker een rol zal spelen en dat de toekomstige ontwikkeling mede afhankelijk is van duurzame alternatieven zoals groen gas. In de transitievisies warmte hoeft nog niet alles duidelijk te zijn. Gemeenten dienen een keuze te maken welke wijken voor 2030 van het aardgas af gaan en bepalen daarmee een eigen ambitie. Voor de gebieden die in de periode voor 2030 al aangepakt worden, is het wenselijk om aan te geven aan welke bronnen en infrastructuur wordt gedacht (elektra, gas en/of warmtenet).

16. Warmte elektrificatie

Vanuit de BMF is een vraag gesteld over de impact van elektrificatie van de warmtebehoefte op het elektriciteitsnet: Op pagina 21 staat dat de verwachting is dat 40-50% van de woningen zal

overstappen naar elektrificatie (warmtepompen). De verwachting is dat dit tot 2030 0,1 TWh en tot 2050 0,5 TWh toename veroorzaakt. Als dit relatief een kleine impact heeft op de elektriciteitsopgave, waarom dan niet kiezen voor volledige elektrificatie?

Reactie: beperkte aanpassingen in concept RES, tevens onderdeel van MKBA

Het elektrisch verwarmen van woningen met warmtepompen, die gebruik maken van warmte uit de lucht, water of bodem wordt rendabel wanneer woningen goed geïsoleerd zijn. Verwarming met een elektrische boiler vraagt veel meer stroom. Verwacht wordt dat lang niet alle woningen geschikt zullen zijn om over te stappen op elektrificatie met warmtepompen. De tekst in de concept RES is hier toe iets genuanceerd. Om de kansen van individuele oplossingen met gebruik van elektrificatie en duurzaam gas goed te kunnen vergelijken met realisatie van warmtenetten, zal dit tevens een onderdeel vormen van de maatschappelijke kosten- en batenanalyse (MKBA).

17. Ambitie besparing

De gemeente Bergen op Zoom, Provincie Noord-Brabant en de BMF vinden de ambitie op energiebesparing van 20% voor 2050 niet ambitieus genoeg. Volgens Urgenda is namelijk 50%-reductie haalbaar. Enkele fracties uit de gemeente Altena vinden de contourennotitie niet ambitieus genoeg op het gebied van de lokale opgave voor besparing.

Voorstel: aanpassen in concept RES

De geformuleerde ambitie op besparing, was gebaseerd op verouderde bronnen. Op basis van de Klimaat- en energieverkenning 2019 blijkt dat met de beleidsambities uit het klimaatakkoord in de periode 2020-2030 een besparing van ruim 11% te verwachten is. De ambitie van de regio West-Brabant is om extra in te zetten op besparing. Daarom is een ambitie van 15% besparing tussen 2020 en 2030 opgenomen in de concept RES.

18. Uitbreiding scope naar CO₂

Gemeenten Roosendaal, waterschap Brabantse Delta, Energiek Moerdijk en Glastuinbouwcollectief Made vragen in de Contourennotitie meer aandacht voor CO₂-reductie. Waterschap Brabantse Delta stelt voor om een voorkeur uit te spreken voor maatregelen die een directe vermindering op de regionale CO₂ uitstoot tot gevolg hebben (zowel direct al indirect). Ook mist het waterschap het benoemen van koppelkansen op warmte in analogie met hoofdstuk elektriciteit. Gemeente Roosendaal geeft aan dat een goede monitoring, ook op CO₂-uitstoot, bijdraagt aan (bij)sturing van beleid en afweging van verschillende maatregelen. Glastuinbouwcollectief Made ziet graag een koppeling met warmtenetten en CO₂-aanvoer voor de glastuinbouw.

Reactie: aanpassing in concept RES, verduidelijking in achtergrondrapport en uitvoeringsagenda

Ondanks dat de RES geen doel heeft geformuleerd op CO₂-reductie, zal de ontwikkeling van de CO₂-uitstoot wel worden opgenomen in de RES-monitor die wordt gemaakt. Gelet op de landelijke CO₂ doelstellingen zal in de uitvoeringsagenda wel een focus op CO₂-effectieve maatregelen worden opgenomen. De scope van de RES is voor warmte beperkt tot de gebouwde omgeving, maar koppelkansen met andere domeinen zoals glastuinbouw en industrie zullen expliciet worden gemaakt. Zo is in de concept RES bij de tekst over grootschalige warmtenetten ook de koppeling met CO₂-infrastructuur benoemd en zal dit onderwerp worden meegenomen in de maatschappelijke kosten- en batenanalyse. De diverse koppelkansen op het gebied van elektriciteit en warmte worden in het achtergrondrapport nader omschreven.

Hoofdstuk 5, van strategie naar uitvoering

19. Ambitie van 50% participatie

Veel reacties zijn gegeven op het gebied van participatie in de brede zin van het woord. Ook veel positieve reacties op de uitgangspunten in de contourennotitie, waarbij diverse elementen nogmaals benadrukt zijn, zoals het streven naar 50% lokaal eigenaarschap, het delen van de winst, kansen voor minder daadkrachtige inwoners bieden en het betrekken van inwoners bij het planproces. Tevens wordt gevraagd om een gedegen uitwerking in de uitvoeringsagenda. Zo zijn ook vragen gesteld als: Kunnen inwoners ook mee investeren in projecten buiten de eigen gemeente? Hoe wordt de benodigde voorfinanciering geregeld? Hoe borgen we de ambitie van 50% lokaal eigenaarschap? Gaan we voor maximale coöperatieve duurzame opwekking van energie, ook op daken en gronden?

Reactie: verwachting rond 50% lokaal eigenaarschap nuanceren in concept-RES

Projecten die momenteel in de pijplijn zitten zullen naar verwachting minder dan 50% lokaal eigendom halen, omdat er al afspraken zijn gemaakt over het volgen van de landelijke gedragscode of om 25% lokaal eigenaarschap te realiseren. Bij nieuwe projecten wordt er gestreefd naar 50% of meer lokaal eigendom. Dit is aangepast in de concept RES. Ondertussen starten we met de uitwerking van deze coöperatieve duurzame energie opwekking. De kansen zijn wel afhankelijk van de rechtspositieve mogelijkheden om dit daadwerkelijk af te dwingen wanneer gronden niet in eigendom van de overheid zijn. Dit is dus ook een belangrijk aandachtspunt voor de uitvoeringsagenda van de definitieve RES.

20. Recycling van installaties

Gemeente Baarle-Nassau, Alphen-Chaam, Etten-Leur, Moerdijk en Roosendaal geven allen aan de recycling van de installaties (zon en wind) te missen in de contourennotitie. Zij vragen daarom extra aandacht en onderzoek naar de circulariteit van deze installaties om een afvalprobleem in de toekomst te voorkomen.

Reactie: Meenemen in uitvoeringsagenda van de definitieve RES

De recycling is een belangrijk aandachtspunt wat meegenomen zal worden in de uitvoeringsagenda van de definitieve RES.

21. Inspraak voor inwoners op de Concept-RES

Gemeenten Zundert, Baarle-Nassau en Alphen-Chaam vragen aandacht voor inspraak van inwoners op de Concept-RES.

Reactie: geen aanpassingen, er is een internetconsultatie voorzien

De behoefte aan inspraak voor inwoners en bedrijven wordt breder gedeeld. Daarom is in overleg met de provincie en de andere RES-regio's in Noord-Brabant besloten om in de periode van 1 juni tot september een internetconsultatie te organiseren. Hierbij zullen verschillende vraagstukken en stellingen uit de concept RESsen in eenvoudig taalgebruik worden voorgelegd.

22. Aanscherping voorwaarden aan het Rijk

Gemeenten Moerdijk en Steenbergen, de ZLTO en Energiek Moerdijk hebben extra aandachtspunten geformuleerd om als randvoorwaarden aan het Rijk te stellen:

- Gemeente Moerdijk vraagt aandacht voor juridische kaders en wil graag dat het Rijk als betrouwbare partner optreedt.
- Steenbergen vraagt om een pleidooi voor het laten vervallen van de verplichting van permanente obstakelverlichting bij windturbines met een tiphoogte hoger dan 150 meter.
- ZLTO vraagt om meer toegankelijke middelen voor de oprichting en ondersteuning van energie coöperaties door het rijk, provincie of gemeenten en om financiële middelen om maatschappelijke organisaties en stakeholders actief te betrekken de komende jaren

- Energiek Moerdijk vraagt om het systeem van CO2 rechten aan te passen, opdat er ook rechten verdwijnen bij de overgang naar duurzame energie.

Reactie: enkele extra voorwaarden opgenomen in concept RES

De tekstpassage over voorwaarden aan het Rijk wordt nog nader afgestemd met de provincie. De kracht van de boodschap wordt sterker wanneer die herhaald wordt vanuit meerdere regio's. De voorwaarden in de contourennotitie bevatten al juridische kaders. De verzekeraarbaarheid van de objecten wordt toegevoegd. Ook de gewijzigde regelgeving op het gebied van obstakelverlichting wordt als een aandachtspunt benoemd. Tevens wordt aandacht gevraagd voor de governance van warmtewetten.

Zowel het Rijk als de gemeenten en provincie zullen als een betrouwbare overheid moeten optreden om de energietransitie een impuls te geven. Dit wordt niet gezien als specifiek punt wat we bij het Rijk moeten agenderen.

Het verzoek om voldoende financiële middelen voor de uitvoering van de regionale energiestrategie is al in de contourennotitie opgenomen. Een deel van de uitvoeringskosten betreft ook het actief betrekken van diverse stakeholders. In de definitieve RES zal dit meer worden uitgewerkt (uitvoeringsagenda).

Energiek Moerdijk stelt dat er geen emissierechten verdwijnen bij het plaatsen van duurzame energieproductie. Dat klopt. Met de sluiting van de kolencentrales wordt echter ook het plafond van emissierechten verlaagd. De jaarlijkse verlaging van het emissieplafond wordt vanaf 2021 vergroot van 1,74% naar 2,2%, om hiermee tot 43% emissiereductie in 2030 ten opzichte van 2005 te komen. Deze doelstelling komt overeen met de Overeenkomst van Parijs. Aanpassing van het emissierechtensysteem wordt daarom ook niet opgenomen als voorwaarde aan het Rijk.

23. Flexibiliteit in de doelstelling

De gemeenten Moerdijk, Rucphen en Roosendaal zien graag dat er ruimte is om meer duurzame energie lokaal te produceren als deze mogelijkheid zich voordoet. Daarnaast stellen de gemeenten Moerdijk en Zundert dat het voorstel in de RES flexibiliteit moet geven om de opgave aan te passen, als er betere alternatieven in beeld komen voor zon en wind. De gemeente Zundert vraagt om een aanpassing van de ambitie voor windenergie na 2030, als er zich een goed alternatief voor doet. De ZLTO stelt dat -als de doelstelling van 0,2 TWh door innovatieve technieken wordt overstegen- de opgave van zon- en windprojecten kan worden verminderd. Gemeente Geertruidenberg geeft net als gemeente Roosendaal aan dat het regionale (of soms zelf landelijke belang) altijd in balans moet zijn met het lokale belang en de leefbaarheid, ook over de gemeentegrenzen heen. Pure Energie stelt dat er in een groot deel van de regio geen wind- en zonneparken zijn toegestaan en ziet dat als een gemiste kans voor bewoners die aan de slag willen gaan. Tenslotte worden er vanuit de gemeente Breda en ZLTO ook vragen gesteld over hoe de samenwerking in de toekomst wordt vormgegeven, waarbij de regio zo mogelijk als 1 overheid op dit gebied gaat opereren. Enaxis vraagt aandacht voor een gezamenlijke programmering, ook tussen de Brabantse regio's onderling.

Reactie: in de concept RES verwijzen naar uitwerking in definitieve RES.

De stuurgroepleden hebben afgesproken om de ontwikkelingen die zich de komende jaren voordoen, die de opgave en ambitie van de RES positief of negatief veranderen, te delen en te bespreken met elkaar, voordat er bij één van de besturen een eenzijdig besluit wordt genomen. Dat is mede van belang in verband met de mogelijke doorwerking van veranderende plannen op de capaciteit van het energienetwerk en de planning van netaanpassingen. In het gezamenlijke regionale overleg kunnen eventuele knelpunten worden besproken, en kan de balans tussen het lokale belang en het regionale belang worden geborgd. Om dit proces ook transparant te maken voor stakeholders en inwoners is

landelijk ook besloten om alle RES/sen eens per twee jaar te actualiseren. In de definitieve RES (2021) worden procesafspraken gemaakt over eventuele vroegtijdige actualisaties van de RES. De monitoringsafspraken, zoals vermeld in paragraaf 5.4, gaan ook over het bijhouden van projecten en nieuwe initiatieven op het gebied van duurzame energie.

Hoofdstuk 6, Na de concept RES

24. Onderscheid uitvoeringsagenda en RES 1.0

Gemeente Alphen-Chaam vraagt om een duidelijk onderscheid tussen wat er in de definitieve RES en wat in de uitvoeringsagenda verwacht kan worden.

Reactie: titel van hoofdstuk 6 aangepast in concept RES

In de contourennotitie is hoofdstuk 5 bedoeld als eerste aanzet tot een uitvoeringsagenda en is hoofdstuk 6 bedoeld als actiepunten die nog in 2020 worden uitgewerkt om in de definitieve RES te verwerken. Om dit te verduidelijken is de titel van Hoofdstuk 6 gewijzigd.

Tot slot

Met de verwerking van deze 24 onderwerpen vertrouwt de Stuurgroep erop dat we tot eensluidende besluitvorming over de concept RES kunnen komen.

Met vriendelijke groet,
namens de Stuurgroep RES West-Brabant

Greetje Bos
Wethouder gemeente Breda

Bijlagen: de [afzonderlijke ingediende reacties](#).